

CUVÂNTUL I LA TÂLCUIREA ANAGOGICĂ DUHOVNICEASCĂ A CELOR ȘASE ZILE ALE CREAȚIEI¹

Sfântul Anastasie Sinaitul

Introducere

Scrisul Sfântului Anastasie Sinaitul fascinează din ce în ce mai mult astăzi, pentru limpezimea și îndrăzneala lui, multe dintre operele sale bucurându-se de ediții critice, care au pus într-o nouă lumină personalitatea marelui părinte sinait, al secolului al VII-lea², comparat uneori, nici mai mult, nici mai puțin, cu însuși prorocul Moise, dătătorul Legii³.

Fascinantul său comentariu la *Hexaemeron* a fost dintre lucrările care s-au bucurat cel mai puțin de o atribuire anastasiană. Aceasta s-a datorat, în primul rând, absenței desăvârșite a manuscriselor mai vechi de secolul al XV-lea, dar și faptului că epoca patristică cunoaște mai mulți autori cu același nume. Însuși titlul păstrat, al lucrării, generează confuzie în acest sens, spunându-se că lucrarea

¹ Traducere după ediția: Anastasius of Sinai, *Hexaemeron*, edited and translated by Clement Kuehn and John D. Baggarly, SJ, with a Foreword by Joseph A. Munitiz, SJ (*Orientalia Christiana Analecta* 278), Roma, 2007. Ediție realizată în cadrul Departamentului de valorizare a tezaurului patristic al Mitropoliei Moldovei și Bucovinei.

² Au apărut în ordine: Karl-Heinz Uthemann (ed.), *Anastasii Sinaitae: Viae dux*, CCSG 8, Turnhout, 1981; Karl-Heinz Uthemann (ed.), *Anastasii Sinaitae: Sermones duo in constitutionem hominis secundum imaginem Dei necnon opuscula adversus monothelitas*, CCSG 12, Turnhout, 1985; André Binggeli, *Anastase le Sinaitte: Récits sur le Sinai et Récits utiles à l'âme. Édition, traduction, commentaire*, 2 vol., Paris, 2001 (teză nepublicată); Marcel Richard, Joseph Munitiz (eds.), *Anastasii Sinaitae: Quaestiones et responsiones*, CCSG 59, Turnhout, 2006; Clement Kuehn, John Baggarly (eds.), *Anastasius of Sinai: Hexaemeron*, OCA 278, Roma, 2007.

³ Precizare în sinaxarul Mineiului grec, la 21 aprilie.

este scrisă de „Sfântul Anastasie, preot și monah al Sfântului Munte Sinai și Arhiepiscop al Antiohiei”⁴, deși critica internă a textului dovedește contrariul. Așa se face că S.N. Sakkos, unul dintre primii cercetători care au început să deștelenească grădina amestecată de timp a operei anastasiene, socotea, în 1964⁵, că lucrarea „presbiterului Anastasie, alegoristul” ar putea fi datată la sfârșitul secolului al IX-lea, nicicum în secolul al VII-lea.

Mai târziu, în 1970, iezuitul John Baggarly, cel care va și edita critic lucrarea, în cele din urmă, încearca să demonstreze că lucrarea nu e mai veche de 1042 și nici mai târzie de 1164, iar puțin timp mai târziu se va opri la anul 1156. El își va revizui puțin câte puțin poziția, ajungând în 2007, la momentul publicării ediției critice împreună cu Clement A. Kuehn, să susțină autenticitatea sa și că *Hexaameronul* (CPG 7770), *Călăuza* (*Hodegos*, CPG 7745), cele trei *Omilii la facerea omului* (CPG 7747-7749), cele 103 de *Întrebări și răspunsuri* (CPG 7746) și *Povestirile duhovnicești* autentice (CPG 7758), „sunt opera aceluiași autor, monah și preot la Sinai, care a trăit în secolul al VII-lea și era încă activ după 701”⁶.

Deși marea majoritate a cercetătorilor privesc azi unitar opera anastasiană, mai ales corpusul principal, alcătuit din lucrările menționate anterior, Karl-Heinz Uthemann, editorul *Hodegosului* și a celor trei omilii antropologice, face încă notă discordantă, susținând neautenticitatea *Hexaameronului*⁷. Argumentele sale au fost reanalizate și demontate însă recent de tânărul patrolog grec Dimitrios Zaganas⁸ într-o teză de doctorat la Universitatea din Leuven despre autenticitatea, sursele și metoda exegetică a Sfântului

⁴ C. Kuehn, J. Baggarly (eds.), *Anastasius of Sinai: Hexaameron*, OCA 278, Roma, 2007, p. 2.

⁵ S. Sakkos, *Περὶ Ἀναστασίων Σιναιτῶν*, Thessalonica, 1964. În timp, principalele concluzii ale tezei lui Sakkos au fost înfirmate.

⁶ C. Kuehn, J. Baggarly (eds.), *Anastasius of Sinai: Hexaameron*, p. XXIII.

⁷ Concluziile ultime ale sale pot fi citite în K.-H. Uthemann, *Anastasios Sinaites: Byzantinisches Christentum in den ersten Jahrzehnten unter arabischer Herrschaft*, 2 vol. (*Arbeiten zur Kirchengeschichte* 125/1-2), Berlin, 2015 (despre *Hexaameron*, pp. 714-769).

⁸ Dimitrios Zaganas este și un pasionat al muzicii bizantine, fiind protopsaltul Catedralei Ortodoxe *Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil* din Bruxelles.

Anastasio în *Hexaameron*⁹. Toate acestea însă le vom prezenta mai pe larg în volumul aflat în pregătire la Editura Doxologia, ce va cuprinde traducerea *Hexaameronului* și a celor trei omilii antropologice, din care publicăm aici, ca un semnal, doar primul capitol.

Pr. Dragoș Bahrim

I

1. Cuvântul cel sfânt al lui Dumnezeu poruncește strălucit și răsunător prin prorocul Isaia¹⁰ ca *apa cea vie*¹¹ să fie scoasă din izvoarele mântuitoare pentru întreaga fire a oamenilor. Căci veșnic și neamestecat este izvorul înțelepciunii izvorătoare din Dumnezeu, toată darea cea bună și tot darul desăvârșit este, coborând de la mărețul Dăruitor, Părinte al neapuselor lumini, Care zice: *De este cineva lipsit de înțelepciune, să o ceară de la Dumnezeu, Cel ce o dă tuturor fără deosebire și fără înfruntare*¹². Căci același lucru este a iubi darul adevăratei înțelepciuni și pe Dăruitorul înțelepciunii.

⁹Dimitrios Zaganas, *The Hexaameron of Anastasius Sinaita: Its Authenticity, Its Sources, and Its Allegorism*, PhD Thesis, Leuven, 2017 (coordonatori: J. Verheyden și J. Leemans). A se vedea și studiile sale despre autenticitatea *Hexaameronului*: „The Authenticity of Anastasius Sinaita's Hexaameron (CPG 7770)”, *Revue des Études Byzantines*, 73, 2015, pp. 189-201; „Encore sur l'authenticité de l'Hexaéméron d'Anastase le Sinaïte”, *Byzantinische Zeitschrift*, 110, 3, 2017, pp. 755-777, dar și articolele: „The Problem of Named Sources in Anastasius Sinaita's *Hexaameron*”, *Orientalia Christiana Periodica*, 82, 1, 2016, pp. 227-237; „Anastase le Sinaïte, entre citation et invention: l'Hexaéméron et ses sources «antiques»”, *Augustinianum. Periodicum Quadrimestre Istituti Patristici Augustinianum*, 56, 2, 2016, pp. 391-409; „The Debate on Gen. 1:1-3 according to Anastasius Sinaita's *Hexaameron*” în G. Roskam, J. Verheyden (eds.), *Light on Creation. Ancient Commentators in Dialogue and Debate on the Origin of the World (Studien und Texte zu Antike und Christentum 104)*, Mohr Siebeck, Tübingen, 2017, pp. 225-240. Zaganas a editat împreună cu J. Verheyden numărul 3/2019 (din vol. 95) al revistei *Ephemerides Theologicae Lovanienses*, cu titlul special *Studies on Anastasius of Sinai (with particular attention to the "Hexaameron")*, rezultatul unui simpozion special organizat la Leuven, unde are studii: „The Reception of Origen in the *Hexaameron* by Anastasius Sinaita: Between Criticism and Approval”, pp. 415-426. Au colaborat la acest volum: J. Verheyden, R. Ceulemans, Y. Papadogiannakis, V. Déroche, K. Terzopoulos, C. Hovorun.

¹⁰Cf. Is. 12, 3.

¹¹Zah. 14, 8; In 4, 10-11; 7, 38; cf. Ps. 35, 9.

¹²Iac. 1, 5.

2. Așadar, Te admir pe Tine, o, Părintele meu cel mult dorit, mai drag mie decât toate! O, strădanie iubitoare de osteneală pentru cele dumnezeiești și cuget iubitor de înțelepciune cu privire la Cuvântul, căci primesc hârtia neînsuflețită a scrierii care cere să fac dezlegarea multor nedumeriri care se află în Hexaemeron, ca pe Tine Însuși, Care ești chip/caracter însuflețit [ἐμψυχον χαρακ-τῆρα] al trupului. Pentru aceea, mă încred în Cel ce a zis: *Cereți și veți primi*¹³, pentru că *oricine cere ia, și cel ce caută află și celui ce bate i se va deschide*¹⁴. În Acesta punându-mi nădejdea cuvântului, merg și eu cu cei din ceasul al unsprezecelea, în urma celor ce s-au ostenit ziua întregă și, de asemenea, merg împreună cu cei ce s-au repezit cu iuțime la cules și la adunatul roadelor în vie¹⁵. Cu ochi sărac, și cu curiozitate smerită, și cu nedumerire, ca și cum aș strânge strugurii și ca și cum aș spicui, precum furnicile, spicele rămase în urmă¹⁶, așa voi fi chemat și eu. Sau ca un câine flămând, așa adun eu firimiturile care cad de la masa plină de bucate felurite și nelipsite de nimic a Părinților¹⁷ și ca o albină lucrătoare, prădând din pajiștea acelora floarea bineînțelesă și adunând mierea în acest vas, o ofer spre desfătare, prin Tine, celor a căror dorință și împărtășire este legiuită¹⁸. Este bun prilej de a mă exprima poetic. Și dacă eu cânt celor pricepuți, voi, cei spurcați, închideți ușile urechilor voastre!¹⁹ Căci foarte discordant îmi răsună în urechi cel care scoate din context cuvinte care poartă înțelesuri murdare, pământești și târâtoare la pământ.

3. Sunt unii care săvârșesc slujbe curate care spală prihămirile sufletești. Când expun la vedere, ca din cele mai launtrice altare, prin melodii la unison cu tot poporul, potrivit cu dumnezeieștile slujiri preoțești ale tainicei thearhii, fără să reveleze vreodată această lucrare liturgică unei tinerimi amestecate și neinițiate, atunci cel ales să săvârșească liturghia, care stă imediat după corul cel mai înalt și nemijlocit al lui Dumnezeu, ca un purtător de tămâie, în afara porților sfinte ale celor mai Sfinte Lăcașuri, prin

¹³ Cf. Mt. 7, 7; Lc. 11, 9; In 16, 24; Iac. 4, 3.

¹⁴ Lc. 11, 10; Mt. 7, 8.

¹⁵ Cf. Mt. 20, 6, 9.

¹⁶ Cf. Pilde 6, 6-8.

¹⁷ Cf. Mt. 15, 27; Mc. 7, 28; Lc. 16, 21.

¹⁸ Adică dreptcredinșilor.

¹⁹ Cf. Mt. 13, 10-17, 34-35; Mc. 4, 10-12, 33-34; Lc. 8, 9-10.

cea mai mare poruncă, separă de cele neajunse [τῶν ἀνεφίκτων] pe cei care au obiceiul să insulte unele ca acestea, temându-se el însuși de Cel ce a aruncat afară de la ospățul de nuntă, în întunericul cel mai din afară, pe acela care purta veșminte murdare, fiindcă nu s-a îngrijit mai dinainte să pună pe dânsul haină potrivită dumnezeiescului ospăț²⁰. Dar venim și noi la acest ospăț nu atârându-ne nădejile noastre de talentele elocinței, sau de mituri dulcele, sau de flecărelile filosofilor elini, sau de felurite meșteșuguri ritoricești²¹, nici înarmându-ne cu versuri iambice nimănui folositoare. Căci îl avem împreună-călător cu noi, pe lângă Hristos, pe cel ce spunea că înțelepciunea elinească este ea însăși deșertăciune și numea Crucea nebunie²². Căci vorbim despre dumnezeiasca Scriptură care a fost expusă de un om cu voce slabă, zăbavnic la limbă și gângav²³, dar care a fost confirmată de toți și primită de țărani și plugari, pescari și curelari și de oameni neînvățați, rușinând pe înțelepți²⁴ și arătându-i pe aceștia nebuni și cu totul nefolositori²⁵.

4. Pentru aceea, nici un cuvânt nu vom rosti pentru moment despre forme și intervale, despre rotații și mișcări, despre cicluri și schimbări, despre stări și poziții, despre antipozi și orbite, și calcule ale cerului, despre Kronos și despre pol, despre ciclul zodiacal, despre rapiditatea soarelui, despre soartă și despre fazele și mișcările lunii și despre eclipse, nici iarăși despre constelații și despre stelele văzute în ele, nici despre nașterea apelor și inundații, de la care și-au închipuit că au loc și cutremure în unele locuri cei care s-au exersat în știința matematică și în știința aceasta fără rost, de care Biserica s-a izbăvit, ca de o ciumă atotpierzătoare, când a venit Cuvântul Cel adevărat. Căci ce folos și-ar agonisi Biserica²⁶ dacă ar afla toată mișcarea soarelui, și a lunii, și a cerului, și a pământului, și a vânturilor, și a stelelor, decât numai o slavă trecătoare și mincinoasă.

²⁰ Cf. Mt. 22, 11-14.

²¹ Cf. I Cor. 2, 1, 4-5.

²² Cf. I Cor. 1, 17; 2, 13-14; 3, 18-23.

²³ Cf. Ieș. 4, 10.

²⁴ Cf. I Cor. 1, 27.

²⁵ Cf. I Cor. 1, 19-21; 3, 20; Tit 3, 9.

²⁶ Cf. Filip. 3, 7-8.

II

1. Aflând și auzind că de la Dumnezeu, Creatorul a toate, există două creații, una, aducerea la existență a omului simplu și a toată făptura, iar cealaltă aducerea la *existența cea bună* [εὖ εἶναι] care i-a venit omului și întregii făpturi când S-a întrupat El, când toate au fost slobozite de stricăciune și au primit *existența cea bună*²⁷, Biserica află deopotrivă că dumnezeiescul proroc Moise a văzut creația făpturii și a văzut mai dinainte și aducerea ei la *existența cea bună* și scriind aducerea ei la existență, în această scriere a pus și replăsmuirea ei [ἀνάπλασιν] la *existența cea bună* prin Hristos, dar într-un chip profetic și întunecat și alegoric, căci toate cele din ceruri și cele de pe pământ Dumnezeu le-a pregătit mai dinainte cu înțelepciune²⁸ ca chip și plan [εἰς τύπον καὶ πρόγραμμα] al existenței celei noi în Hristos, fiindcă de îndată, de la primul cuvânt al creației Dumnezeu a meditat mai dinainte [προεμελέτα] și a schițat mai dinainte [προδιέγραφε] temeliile ei și construcția ei [κατασκευῆν], arătarea [ἐπιφάνειαν] și luminarea [φωτισμὸν]²⁹, iar prin cerul cel dintâi și cel de-al doilea și prin luminătorii din ele, dar nu numai atât, ci și prin soare și lună, prin pământ și ape, prin pomi și dobitoace, prin păsări și pești³⁰ și, ca să spunem pe scurt, prin toată făptura cerului și a pământului, Dumnezeu Îl preamărește pe Hristos, Cel ce cuvântează în ea și prin ea. Acestea aflându-le Biserica, se bucură și se veselește³¹, tresaltă și se luminează, se zidește și se întărește, stă cu tărie împotriva necredincioșilor, se înarmează și mai mult muștrându-i pe aceștia, rușinându-i, biruindu-i, și apoi bucurându-se și dănuindu-i, fiindcă într-adevăr toată făptura văzută și gândită [ὄρωμένη καὶ νοουμένη] este după chipul

²⁷ Cf. Apoc. 21, 1-4; Is. 65, 17-25.

²⁸ Cf. Ps. 103, 24.

²⁹ Sf. Anastasie e consecvent în descrierea creației celei dintâi și celei de-a doua, dacă primii termeni se referă la creația cea dintâi κατασκευῆν, ceilalți doi termeni ἐπιφάνειαν și φωτισμὸν, descriu creația cea de-a doua prin Hristos, ἐπιφάνειαν însemnând arătarea lui Hristos în lume și φωτισμὸν, luminarea cu lumina cunoștinței.

³⁰ Cf. Fc. 1, 1-25.

³¹ Cf. Ps. 9, 3; Is. 12, 6; 35, 1; 49; 13.

ei și a fost pregătită mai dinainte [προκατεσκευάσθη] ca să o preînchipuie³² [προδιετυπώθη] pe ea și pe Mirele ei Hristos³³. Căci aceasta este taina pe care a statornicit-o [προώρισεν] Dumnezeu mai înainte de veci spre slava noastră, Fiul Lui³⁴, taina cea ascunsă din veac și din neam în neam³⁵. Pentru aceea se și spune că Dumnezeu *recapitulează* [ἀνακεφαλαιώσασθαι] *toate în Hristos*³⁶. Dar ce înseamnă aceasta decât că cele preînchipuie [προτυπωθέντα] cu privire la El prin rațiuni [λόγοις] și cele scrise mai dinainte umbrat [προσκιαγραφηθέντα] cu privire la lucrarea Lui au fost împlinite cu fapta prin El? Căci, zice, *toate prin El s-au făcut*³⁷ și pentru El, Hristos, *cele din ceruri și cele de pe pământ, cele văzute și cele nevăzute, fie tronuri, fie domnii, fie începătorii, fie stăpânii, toate s-au făcut prin El și pentru El*³⁸. Apostolul cuvântător de Dumnezeu, spunând că toate cele văzute și cele nevăzute s-au făcut pentru El, arată limpede și învață că făptura văzută și cea nevăzută s-au făcut ca să preînchipuie pe Hristos și Biserica³⁹.

2. Dar cum cele cerești preînchipuie [προδιαγράφουσιν]⁴⁰ pe Hristos și Biserica, nu suntem capabili să o spunem limpede. Cum poate să fie socotit înger Îngerul de mare sfat⁴¹? Și iarăși cum poate fi socotit arhanghel Cel ce este Stăpânul îngerilor și care-i trimite pe ei ca duhuri slujitoare⁴² care stau înaintea Lui⁴³? Cum este numit început Cel ce la început era Dumnezeu Cuvântul⁴⁴, *Domn al păcii și Părinte al veacului ce va să vie*⁴⁵, *mare este stăpânirea Lui și păcii Lui nu este hotar*⁴⁶? Și cum Îl vom socoti pe El, Dumnezeu Cel preaputernic, putere îngerească, căci puterea Lui, cum spune Daniel, *este*

³² Cf. Fc. 1, 26-27; Înț. Sir. 17, 3; Col. 3, 10.

³³ Cf. Mt. 22, 1-14; Lc. 14, 16-24; Ef. 5, 22-32; Apoc. 19, 7-9; 21, 9; 22, 17.

³⁴ Cf. Ef. 5, 32; I Cor. 2, 7.

³⁵ Cf. I Cor. 2, 7; Rom. 16, 25; Col. 1, 26.

³⁶ Ef. 1, 10.

³⁷ In 1, 3.

³⁸ Col. 1, 16

³⁹ Cf. Col. 1, 18.

⁴⁰ Descriu de mai înainte pe Hristos și Biserica.

⁴¹ Cf. Is. 9, 5.

⁴² Cf. Evr. 1, 14.

⁴³ Cf. Dan. 7, 10.

⁴⁴ Cf. In 1, 1.

⁴⁵ Is. 9, 5.

⁴⁶ Is. 9, 6; cf. Col. 1, 17-18.

*putere veșnică și nu trece*⁴⁷, căci *I s-a dat Lui putere în cer și pe pământ*⁴⁸. Dar de un nume cu El vei înțelege și tronul⁴⁹, fiindcă Tatăl Se odihnește întru El ca într-un Fiu al Lui Unul-Născut și adevărat⁵⁰, Care și pe noi ne odihnește la rându-I, potrivit cu acel: *Veniți la Mine toți cei osteniți și împovărați și Eu vă voi odihni pe voi*⁵¹. Iar dacă vrei să-L cunoști pe El ca având șase aripi, ascultă-l pe cel ce zice către El: *Sub acoperământul aripilor Tale mă vei acoperi*⁵², *întinzându-Și aripile Sale, i-a primit pe ei*⁵³. Ca Unul care este lumină adevărată, luminând în felurite chipuri pe tot omul ce vine în lume⁵⁴, fiind Atotvăzător⁵⁵, pe bună dreptate este numit cu mulți ochi [πολυόμματος]. Dar este de un nume cu alt ordin îngeresc, cel al domniilor, fiind numit Domn și *Domn al domnilor*⁵⁶, și Stăpân al domniilor⁵⁷. Căci este Domn puternic acesta și tare, *Domnul cel tare în război*⁵⁸, și *Domn al puterilor*⁵⁹ și *Domnul cel Preaînalt*⁶⁰. Fiindcă Heruvim se tâlcuiește mulțimea cunoașterii, *Dumnezeu este și Domn al cunoașterii*⁶¹. Căci El cunoaște toate mai înainte de nașterea lor⁶² și *nimeni nu-L cunoaște pe Tatăl decât numai Fiul*⁶³, pentru aceea, pe bună dreptate și Făcătorul heruvimilor se tâlcuiește Heruvim⁶⁴. Asemenea iarăși și Serafim, care se tâlcuiește foc mistuitor, căci *Dumnezeul nostru este foc mistuitor*⁶⁵, Hristos. Pentru aceea, zice, *foc am venit să arunc pe pământ*⁶⁶.

⁴⁷ Dan. 7, 14.

⁴⁸ Mt. 28, 18.

⁴⁹ Cf. Origen, *De oratione* 23, 4, PG 11, 489 D.

⁵⁰ Cf. Is. 11, 2; Mt. 3, 16-17; Mc. 1, 10-11; Lc. 3, 22; In 1, 18, 32-34; I Pt. 4, 14.

⁵¹ Mt. 11, 28.

⁵² Ps. 16, 8.

⁵³ Deut. 32, 11.

⁵⁴ Cf. In 1, 9.

⁵⁵ Cf. Ps. 10, 4; 32, 18; 33, 16; Înț. Sir. 23, 19.

⁵⁶ I Tim. 6, 15; cf. Apoc. 17, 14; 19, 16.

⁵⁷ Cf. Ef. 1, 21; Col. 1, 16.

⁵⁸ Ps. 23, 8.

⁵⁹ Ps. 23, 10.

⁶⁰ Ps. 46, 3.

⁶¹ I Rg. 2, 3.

⁶² Cf. Sus. 42; Înț. Sir. 23, 20.

⁶³ Mt. 11, 28; cf. In 10, 15.

⁶⁴ Cf. Eccl. 1, 18.

⁶⁵ Deut. 4, 24; 9, 3; Evr. 12, 29.

⁶⁶ Lc. 12, 49.

3. Iată, pe scurt, cum acestea toate se referă la Hristos și cum Îl preînchipuie pe El. Dar că acestea sunt chipuri/antitipuri [ἀντίτυπα] și ale Bisericii care o vestesc mai dinainte pe aceasta, iarăși te slobozește pe tine din orice îndoială dumnezeiescul Apostol vorbind în Epistola către Evrei despre cortul mărturiei și despre toate cele construite în el că sunt toate în chipul [εἰς τύπον] Bisericii⁶⁷: *Căci Hristos n-a intrat într-o Sfântă a Sfințelor făcută de mâini – închipuirea [ἀντίτυπα] celei adevărate – ci chiar în cer*⁶⁸. Spunând închipuire [ἀντίτυπα] a arătat fără nici o îndoială că toate cele din biserică sunt chipuri/imitații [μιμήματα] ale cetelor cerești. Dacă cele nevăzute și mai de cinste au fost pregătite de mai înainte ca chip și icoană a Bisericii lui Dumnezeu, prin urmare, nu te mai îndoii, nici nu mai fi neîncredător că toate cele pământești, care au fost descrise în legea mozaică, erau umbra și chipul bunățăților celor viitoare cele către noi⁶⁹ cum credea și Pavel. Căci astfel trebuie înțeles și cuvântul lui Hristos care spune: *o iotă sau o cirtă*, prin care se arată semnul Crucii, *din Lege nu va trece, până ce se vor face toate*⁷⁰. Este limpede că vorbește despre El Însuși și despre Biserică. Al cui chip era, spune-mi mie, cortul mărturiei, și mielul paștelui, și sângele, și stropirea, și jertfele, și focul, și toate celelalte din cultul legii, dacă nu al lui Hristos și al Bisericii?

4. Pentru aceea, împodobind Biserica prin dumnezeiești înțelesuri, Chiril cel Mare a zis în comentariile lui la *Facere* că prin toată această scriere mozaică a Hexaimeronului se vestește taina lui Hristos și a Bisericii. De care povățuit fiind și inspirându-se de la el, Ammonios, tâlcuitorul cel mai încercat al Alexandrinilor, întocmind o culegere a comentariilor patristice, a spus că cei mai mulți au restrâns sensul Scripturii de Dumnezeu inspirate, fiindcă nu au înțeles-o pe aceasta ca chip al Bisericii, nesupunându-se lui Dumnezeu, ci slujind numai literiei. Același Ammonios a spus că aceasta este pricina⁷¹ pentru dezacordul dintre unii exegeți. Căci dacă toată făptura a fost făcută pentru om⁷², iar Sfântul Pavel raportează pe

⁶⁷ Cf. Evr. 9, 2-10, 25.

⁶⁸ Evr. 9, 24; cf. 8, 2-5; Înț. Sol. 9, 8.

⁶⁹ Cf. Evr. 10, 1.

⁷⁰ Mt. 5, 18; cf. Lc. 16, 17.

⁷¹ Adică faptul că unii s-au oprit la simpla literă, la înțelesul literal al Scripturii Hexaimeronului.

⁷² Cf. Fc. 1, 26-30.

Adam și pe Eva la Hristos și la Biserică, zicând că *Taina aceasta mare este, zic în Hristos și în Biserică*⁷³, atunci este neîndoielnic că toată făptura care a fost făcută pentru om și pentru soața lui se referă la Hristos și la Biserică⁷⁴.

III

1. Că prezentul subiect este mai presus de noi⁷⁵, nu o tăgăduim nici noi, nici cineva dintre cei ce cugetă bine. Dar fiindcă mare laudă se naște de aici în Biserică⁷⁶ și această scriere, mai mult decât oricare alta, ne dă nouă arme împotriva vrăjmașilor dreptei credințe care acum o înconjoară⁷⁷, pentru aceea, chemându-L în ajutor pe Hristos, Dătătorul de lumină, prin soața Lui care este Biserica, ca să deschidă gura măgarului prorocului Valaam, când o cere prilejul, și să dea multor nevrednici⁷⁸, ca să nu spun tuturor, strălucirile Lui daruri, am îndrăznit la acest ocean inaccesibil multora, folosindu-mă drept ajutoare, după Hristos, de sfinții Părinții noștri care au tâlcuit mai înaintea noastră.

Și dacă am pus mai înaintea Scripturii evanghelice cartea mozaică spre tâlcuire aceasta nu înseamnă că am preferat spre învățatură chipul mai mult decât adevărul, nici umbra mai mult decât faptele, nici ceea ce este aproape mai mult decât ceea ce este prezent, ci ca să înfățișăm cu exactitate că și acestea care sunt mai vechi și mai de demult sunt preînchipuiri [προφοράγματα]⁷⁹ ale tainelor noastre care s-au arătat recent și sunt umbriri ale adevărului, până ce a venit Acesta și a făcut neumbrit tot corpul Sfintei Scripturi⁸⁰.

2. Și dacă cuvântul meu va spune ceva nou față de ceea ce este obișnuit, cerem și vă rugăm atât pe voi, cei prezenți, cât și pe fiii bisericii care vor veni după noi să nu asculte cu dușmănie, cu pizmă sau cu rea intenție cele spuse, ci frățește. Căci cunoașterea desăvârșită și infailibilă a lucrurilor aparține numai lui Dumnezeu și

⁷³ Ef. 5, 32.

⁷⁴ Cf. Apoc. 19, 6-8.

⁷⁵ Cf. I Cor. 1, 26-27.

⁷⁶ Cf. I Cor. 1, 31.

⁷⁷ Cf. Ef. 6, 11-19.

⁷⁸ Cf. Num. 22, 21-35; II Pt. 2, 15-16.

⁷⁹ Literal προφοράγματα înseamnă pecetluri mai dinainte, inscripții.

⁸⁰ L-a făcut neumbrit, adică a revelat, a descoperit sensul Sfintei Scripturi.

chiar și purtătorul de Duh în parte cunoaște și în parte vorbește⁸¹, încă și David, care era după inima lui Dumnezeu⁸², se roagă, zicând: *Descoperă ochii mei ca să înțeleg minunile din Legea Ta*⁸³.

IV

1. *La început a făcut Dumnezeu cerul și pământul*⁸⁴. Iar pământul era nevăzut și netocmit, și întuneric era deasupra adâncului și Duhul lui Dumnezeu Se purta deasupra apei⁸⁵. Câte și câte feluri de păreri au fost de la cei ce au tâlcuit acest pasaj cu dreaptă credință de la început nu ne este nici nouă ușor să spunem, nici ascultătorului nu-i este ușor să asculte. Căci la acel *La început a făcut* s-au întreat unii dacă acest început are un alt început mai vechi de la care a început sau este fără de început. Și dacă are, atunci nu mai poate fi numit început, iar dacă nu are, este limpede că este fără de început și fără de timp. Și ce fel de timp și început poate fi la ceva ce nu are început? Căci începutul nu are ceva mai înainte de el însuși, așa cum se întâmplă cu materia și forma. Căci materia este mai înainte de formă. Asemenea și elementul, compus fiind și alcătuit din materie și formă, are început materia și forma. Dar materia este începutul a toate spun unii, fiind un lucru necorporal [ἀσώματος] și fără calitate [ἄποιον], accesibilă numai rațiunii, dar nesupusă simțirii. Această materie, așadar, întipărită de o formă [ὑπὸ μορφῆς τινοῦς] și de un chip [σχήματος], care este specia [εἶδος], devine corporală [σωματοῦται]. Și mai întâi devine element, fie eter, fie foc, fie aer, fie apă, fie pământ. Și apoi, când aceste elemente se împletesc între ele, se face un corp compus fie însuflețit, fie neînsuflețit. Și astfel materia și forma, spun ei că sunt mai vechi decât elementele, iar elementele sunt mai elementare decât celelalte corpuri. Dar noi spunem că cel dintâi început a toate mai presus de orice început este Dumnezeu și după Dumnezeu, începuturile corpurilor fizice sunt elementele.

⁸¹ Cf. I Cor. 13, 9, 12.

⁸² Cf. I Rg. 13, 14; Fapte 13, 22.

⁸³ Ps. 118, 18.

⁸⁴ *Testimonium ad Hexaemeron. Liber Primus* IV. 1 – IV. 2: Mihail Psellos, *De omnifaria doctrina*, ed. L.G. Westerink, 1948, p. 50.

⁸⁵ Fc. 1, 1-2.

2. Dar unii dintre filosofii cei din afară erau deosebiți în păreri și unora li s-a părut că începutul era focul din pricina puterii care se mișca de la sine și se mișca cu ușurință și pentru faptul că mistuia tot ce atingea, altora li se părea că aerul din cauză că era pricina vieții prin respirație, altora apa, din pricina fertilității ei, iar altora, li se părea că pământul este începutul, din pricina faptului că majoritatea ființelor s-au născut din pământ și în pământ sfârșesc. Dar Platon a spus că începuturi erau Dumnezeu și materia, unul ca Dumnezeu și părinte, iar cealaltă ca una care primea creația. Când Platon susținea această idee deșartă, se abătea de la adevăr, neatribuind totul lui Dumnezeu.

3. Iar alții iarăși gândind mai rațional sau mai natural au spus că pământul este începutul a toate ca centru al cercului ceresc fiindcă și centrul cercului este mai vechi. Iar alții au arătat limpede că lumea nu a fost creată și au spus că totul a fost prin urmare dintr-odată. Sunt și unii care au spus că lumea este printr-o întâmplare sau că există de la sine și orice s-ar fi întâmplat cel dintâi era parte a acesteia. Iar alții împărțind întreg universul în cele patru elemente și al cincilea corp eterul, și socotind că cele patru elemente se rânduiesc sub eter și fiindcă partea cea mai bună a eterului este cerul, spun că acesta este cel dintâi. Dar noi, urmând așezămintelor văzătorului de Dumnezeu Moise, spunem că la început au fost cerul și pământul împreună. Și dacă cineva vrea să vadă începutul lumii acestea să creadă, că începutul cel mai presus de început al tuturor, dar și al tuturor celor inteligibile este Cel ce a făcut toate, adică Dumnezeu nu dintr-o materie preexistentă, ci din nimic aducând la existență și elementele și cele inteligibile. Iar cugetătorul de Dumnezeu și înalt cuvântătorul Vasile, dezlegând toate contrazicerile privitoare la început, a spus că este ceva mai vechi și mai înaintea lumii sensibile, creația puterilor inteligibile.

V

1. Iarăși la adăugirea că *A făcut Dumnezeu cerul și pământul*⁸⁶ s-au nedumerit unii dintre eterodocși. Pentru ce adică nu a unit autorul și facerea întunericului și a apei încă și a Duhului care Se purta pe deasupra apelor? Fiindcă apele par să fie mai înaintea cerului

⁸⁶Fc. 1, 1.

și a pământului, iar întunericul plutea deasupra adâncului. De altfel, dacă aici întunericul este descris plutind deasupra apelor, cum atunci se spune că deasupra acestor ape se purta Duhul Sfânt care luminează toate, și cum Duhul lui Dumnezeu, Care este pricina a toată lumina, era împreună cu întunericul?

La această obiecție unii dintre exegeți au răspuns că autorul, când vorbește despre facerea cerului și a pământului, prin cele două extreme, a cuprins toate celelalte făpturi din mijloc.

2. Dar și de aici le-a venit lor o nouă aporie. Căci cum, zice, Dumnezeu Se arată a fi făcut lumina după ce a făcut cerul și pământul? Dar cum de nu pomenește deloc despre crearea focului? La acestea, când preînțeleptul Grigorie a spus că firea focului este lumina, un altul s-a întrebat, zicând: „Și pentru care pricină nu a numit-o Scriptura foc pe aceasta?”. Dar dacă este foc firea luminii, cum se face că nici nu arde, nici nu încălzește? Căci dacă prin cele două cuvinte, mă refer la cer și la pământ, Scriptura a cuprins cele patru elemente, se va afla că lumina este al cincilea element.

3. Iată, a prescurtat. Pentru care pricină în cazul cerului și al pământului este spus acel: *A făcut Dumnezeu*, ca și în cazul luminii, dar în cazul întunericului, nu se vorbește despre facere, nici în cazul adâncului, nici al apei, nici în cazul Duhului. Cu acestea s-a înarmat Marele Vasile împotriva maniheilor și a zis că întunericul acela este necreat [ἄκτιστον] și neipostatic⁸⁷ [ἀνυπόστατον], nici măsurat nu era, nici delimitat, ci când Dumnezeu a făcut lățimea pământului și când S-a plecat și a întins cerul ca un cort deasupra lui⁸⁸, lumina s-a retras fiindcă cerul umbrea lumea pământescă, fiindcă întunericul nimic altceva nu este decât umbra unui corp. La acestea unii au întrebat mai departe dacă lumina aceea care s-a retras și care a fost alungată de umbra cerului trebuie să fie numită temporală [ύπόχρονον] sau atemporală [ἄχρονον]. Și dacă este temporală, ce fel de timp este acesta mai înainte de cele șase zile⁸⁹? Dacă este atemporală este limpede că este și fără de început, iar dacă este fără de început, numaidedcât este și necircumscrișă, iar

⁸⁷ Neipostatic nu în sensul că nu are ipostas, ci că nu are subzistență de sine, ἀνυπόστατον având ambele sensuri.

⁸⁸ Cf. Is. 40, 22.

⁸⁹ Aluzie la concepția conform căreia timpul a fost creat o dată cu cele șase zile ale creației. Mai înainte de cele șase zile ale creației nu exista timp.

dacă este necircumscrișă, cum poate fi descrisă ca alungată de umbra cerului?

4. Dar exegeții adaugă la cele de mai înainte și o altă întrebare. Dacă pe fața a tot pământul stătea adâncul noianului de ape, atunci nu trebuie să îl mai numim deloc pământ, ci mare. Pentru ce fundul scufundat de ape al pământului pe care se întind apele îl numim pământ și nu mare, neprivind noi la ceea ce este dedesubt, ci la ceea ce este deasupra, cum facem și cu râurile și lacurile, și izvoarele pe care le identificăm după arătarea apelor din ele și ale căror nume le-am învățat din Sfânta Scriptură? Astfel trebuia să fie numit pământul acela făcut de Dumnezeu la început care de îndată ce a fost făcut a fost predat, ca un osândit, adâncului, până la o vreme iadului, ca să se ridice a treia zi, când a zis: *Să se adune apa într-o singură adunare și să se arate uscatul*⁹⁰.

5. Dar îmi lipsește mie timpul, dacă aș vrea să aduc la mijloc toate nedumeririle și întrebările sfinților următori [ai Marelui Vasile] cu privire la hexaimeron. Căci și cu privire la ceea ce este numit *adânc* și la ceea ce se cheamă *apă*, unii au cugetat că ambele ape au una și aceeași fire, dar alții au zis că aceste cuvinte nu sugerează un singur lucru. Căci ei zic că diferența dintre lucrurile pe care le poartă arată schimbarea purtătorilor. Căci este scris că unul este purtător de întuneric, celălalt că este purtător de Duh. *Și întuneric era deasupra adâncului, și apoi, și Duhul lui Dumnezeu Se purta deasupra apelor*⁹¹. De altfel, e vădit lucru că după aceea prorocul amintește adeseori de ape, dar, pe de o parte, numește aceste ape mări, adunări de ape, izvoare și râuri, iar, pe de altă parte, nu mai face nici o mențiune a adâncului.

6. Și în adâncă lor înțelepciune dată de Dumnezeu, ei nu au pierdut prilejul să se întrebe: Cum de este scris că Duhul lui Dumnezeu este numai într-o parte a făpturii și cum adică se spune că se purta deasupra apelor și nu că se odihnea? Iar cât despre cei ce spuneau că Cel purtat deasupra apelor era Duhul Sfânt, unii erau nedumeriți: Atunci unde era creația aerului care este unul dintre cele patru elemente? Căci dacă acceptăm, zic ei, că Acela este Preasfântul și necreatul Duh al lui Dumnezeu, atunci dumnezeiasca Scriptură ne învață pe noi despre creația unui singur element, pământul, iar nu despre patru. Nici creația focului, nici numele nu

⁹⁰Fc. 1, 9.

⁹¹Fc. 1, 2.

sunt incluse deloc. Căci lumina nu este numărată împreună cu acestea⁹² cum au spus despre aceasta unii.

7. Dar spun iarăși aceiași, că Dumnezeu, dacă a introdus creația fapturii văzute trebuia să zidească cerul cel văzut, iar nu cel nevăzut, odată cu pământul. Dar le-a ascuns pe amândouă în nevedere [ἄορασιᾶ], creația cea întâi născută geamănă – adică cele de sus și cele de jos –, încingându-o cu vâlul curgător al apei, ca într-un cristal, ceea ce iarăși ne-a născut nouă o altă nedumerire, nu mică, faptul că cele de jos au fost ascunse de cele de sus. Căci, zice, *pământul era nevăzut și netocmit*⁹³, fiindcă un fel de vâl le separa pe cele două, ca nici cele de jos să nu poată privi cele de sus, nici invers cele de sus să cerceteze cele de jos. Cel dintâi, cerul strălucitor, era pus ca o dumnezeiască oglindă luminoasă, reflectând dumnezeieștile mărgăritare ale Celui purtat, ca să lumineze cele de jos, pământul fiind scufundat de ape⁹⁴, și nu era capabil să vadă, neîmpiedicat, cu ochi înțelegători, raza trimisă de Dumnezeu până la el care cobora de sus.

VI

1. Iubim și lăudăm cu toată puterea toate concepțiile vestițiilor interpreți. Dar unii dintre noi devenim nedumeriți, și chiar foarte nedumeriți cu privire la problemele care se ascund dedesubt, dar, încrezându-ne în gura Sfântului Duh, mă refer la limba lui Pavel care zice că toate cele din lege au fost scrise mai înainte ca un chip al lui Hristos și al Bisericii Lui⁹⁵, luăm prilej de la spusa lui Pavel, și, dacă trebuie să spunem cu iubire de adevăr, vom grăi împreună cu Papiu cel Mare al Ierapolei, care l-a vizitat pe Ioan, ucenicul care și-a pus capul pe pieptul lui Hristos⁹⁶, și împreună cu Clement și Pantaenus, preot în Alexandria, și Ammonios cel preaînțelept și împreună cu exegeții cei vechi de mai înainte de sinod care au înțeles întregul hexaimeron ca chip al lui Hristos și al Bisericii. Și astfel, după înțelegerea literală și adevărată a creației perceptibile prin simțuri, ațintindu-ne gândurile fără îndoială la Biserica lui

⁹² Cf. Fc. 1, 3.

⁹³ Fc. 1, 2.

⁹⁴ Cf. Fc. 1, 9.

⁹⁵ Cf. Rom. 5, 14; Ef. 5, 31-32; Col. 1, 16; Evr. 10, 1.

⁹⁶ Cf. In 13, 23.

Hristos, pentru care ne este nouă întregul scop al luptei noastre, ne-am așternut la scrierea acestui tratat.

2. Dar fără să desființăm litera, o, nicidecum!, cerând de la Preabunul și iubitorul de oameni Duhul Sfânt înțelesul ascuns tainic înlăuntru literii, mai întâi vom examina textul în sensul lui mai trupesc sau mai natural. Dar filosofii naturali să nu grăiască cu limbile lor, atunci când aud cuvântul: *La început a făcut Dumnezeu cerul și pământul*⁹⁷, și să spună că Dumnezeu a început să facă creația cerului de pe pământ ca dintr-un centru, fiindcă, spun ei, centrul este începutul oricărei sfere. Căci aici lucrurile nu se întâmplă ca la oameni care nu pot să curbeze un fir direct într-un cerc, nici să unească punctele unui cerc în mod egal sau să curbeze o linie și să o facă precum o roată, dacă nu a fixat mai înainte în mijloc centrul. Și zic că un asemenea lucru se întâmplă și în cazul lui Dumnezeu. Dar ca să afli că Dumnezeu nu urmează rânduielilor firii, ci creează în chip mai presus de fire și nu prin vreun meșteșug, zice Moise: A făcut Dumnezeu cerul, adică sfera, apoi zice că a făcut pământul, adică centrul. Altfel ar fi trebuit să spună invers: a făcut Dumnezeu pământul și cerul, adică centrul și apoi sfera. Căci dacă îl înțeleg pe acel καὶ [și] ca o legătură care le împletește împreună și spun că ambele au fost făcute dintr-odată, în acest caz, ar fi trebuit să semnifice mai dinainte, potrivit aceluia, începutul cercului și pricina lui, adică centrul, pământul, și nu mai degrabă invers. Dar când aceștia mărturisesc că orice centru trebuie să fie fixat pe ceva tare și trainic și astfel ceea ce se arată în jur este circumscris, altminteri nicidecum, și când recunosc că Dumnezeu a pus ceva solid pe ape care de obicei nu rabdă pe ele nici o stavilă, ci îndată o înghit și o inundă cu putere, și nu numai că a pus, ci a și întărit pe asemenea ape ceea ce a fost făcut solid, cum de nu îngăduie lui Dumnezeu să ridice cerul ca o boltă fără nici un centru⁹⁸? Căci *cele ce sunt cu neputință la oameni, sunt cu puțință la Dumnezeu*⁹⁹.

3. Dar trebuie să ne mutăm la alt subiect și să cercetăm înțelepciunea cea de sus care dă tuturor după cum bine cer¹⁰⁰ să ne descopere nouă înțelesul cel tainic dinlăuntru literii, cum prin toată

⁹⁷ Fc. 1, 1.

⁹⁸ Cf. Is. 40, 22.

⁹⁹ Lc. 18, 27.

¹⁰⁰ Cf. Iac. 4,3.

creația celor șase zile a pregătit și a preînchipuit chipul și icoana Bisericii lui Hristos? Căci zice așa: *La început a făcut Dumnezeu cerul și pământul*¹⁰¹. Dar folosește cuvântul *cer* în mod general, numind prin el toate adunările cerești și inteligibile ale sfințelor puteri și ale lumii inteligibile, ca să înțelegi că lumea de sus a fost creată cea dintâi, după cuvântul teologilor care spune: Mai întâi a gândit puterile îngerești și cerești și gândul a devenit faptă. Iar apoi a gândit pământul și iarăși a fost adusă la existență lumea aceasta perceptibilă simțurilor și văzută, desigur îndată după cerul însuși, și toate lucrurile cele de pe pământ care s-au făcut și există împreună cu omul, însuflețite și neînsuflețite. Căci zicând: *La început a făcut Dumnezeu cerul, și-a înălțat mintea la creația podoabei de sus, apoi adăugând și pământul, și-a coborât mintea la locul plinirii de jos*. Printr-o parte, a pământului zic, și-a prezentat întregul. A folosit sinecdoca, astfel încât să nu cunoști numai pământul, ci și cerul care îl înconjoară, cuprinzând în cele două cuvinte creația și facearea atât a lumii văzute, cât și a celei gândite, pe care la început a făcut-o Dumnezeu, la început, adică cu adevărat întru părintescul Cuvânt¹⁰², căci în Acesta și prin Acesta s-au făcut toate¹⁰³.

VII

1. Oprind aici facerea tuturor celor cerești și pământești, îngerul lui Dumnezeu care vorbea cu Moise, se mută la cuvântul de taină despre Biserică, pe care o numește iarăși *alt pământ* și vorbește despre necunoașterea ei de la început și rătăcirea ei. *Iar pământul era nevăzut și netocmit și întuneric era deasupra adâncului și Duhul lui Dumnezeu se purta deasupra apei*¹⁰⁴. Dar trebuie să cercetăm, când cerul și pământul au fost aduse la existență și au devenit locuri, încă aveau în mijlocul lor un spațiu umplut de adânc, după ce acesta a fost strâns și închis într-o singură adunare de ape¹⁰⁵, oare aerul nu umplea totul, astfel încât nici un spațiu să nu rămână gol în întreg? Căci este mărturisit de toți că nu există undeva loc gol și aceasta este o părere comună tuturor că atunci când apa adâncului

¹⁰¹ Fc. 1, 1.

¹⁰² Cf. In 1, 3; 10, 38; 14, 10-11, 20; 17, 21.

¹⁰³ Cf. In 1, 3; Col. 1, 16.

¹⁰⁴ Fc. 1, 2.

¹⁰⁵ Cf. Fc. 1, 9.

s-a mutat într-un singur loc fix, aerul s-a împrăștiat peste tot. Căci s-a evaporat din apă cum face dintotdeauna.

2. Dar și aceasta este ca un chip al ineputabilei dumnezeiri. Căci așa cum aerul există pretutindeni și umple toate, tot astfel și dumnezeiasca fire fiind prezentă în tot locul ineputabil plinește toate. Căci așa cum aerul nu plinește un loc și pe altul îl lasă gol, așa și dumnezeirea, fără să lase un loc gol, plinește toate. Și așa cum aerul este și întunecat, și luminos, dar mai întâi este întunecat, tot așa și dumnezeirea întuneric este pentru cei ce nu vor să o vadă, dar lumină este pentru cei ce vor, mai întâi întunecată, fiindcă mai întâi este necunoscută și apoi se face cunoscută. Și așa cum aerul, fără a fi atins și fără a fi simțit, este complet și se despică atunci când trupurile îl taie ca să se pună în mișcare, la fel și Dumnezeu, El Însuși Se deschide imperceptibil și cu desăvârșire celor care vor să treacă prin mijlocul Lui ca printr-o perihoreză, atât cât este oamenilor cu puțință, și să se facă una cu El fără să o simtă, încât cel îndumnezeit nici nu o știe el însuși. Și așa cum aerul cuprinde și ceea ce este în afară și răcorește și lăuntru viețuitoarei, iar folosul cel dinlăuntru este mai necesar încă, așa și Dumnezeu ține ceea ce este exterior prin cetele îngerilor, ca prin niște duhuri mântuitoare, dar și prin El Însuși, dar înlăuntru ființei omenești numai El intră și El Însuși lucrează învierea sau reînvierea duhovnicească a omului. Numai aceia se lipsesc de acest aer care aleg să înoate pe piept și pe pânțele prin apa păcatului, căci plăcerile vin din umezeală. Pieptul este deasupra pântecelui, iar partea pătimașă/iuțimea [τὸ ὀξύ] este situată la cele de sub pânțele.

3. Dar Moise, prin cele spuse, a descris lumea pământescă fiind aspră, înserată, adâncă, mohorâtă, întunecată și înnegurată, acoperită ca de niște văluri și acoperămintे, ca și cum pământul ar fi fost silnicit, și înecat, și în întuneric, și în umbra morții¹⁰⁶, fiind în povârnișurile iadului, acum înecat de apele de deasupra, acum întunecat de întunericul adâncului, apoi era bătut și înviforat de valuri și prin suflarea vântului care se purta deasupra apei cu putere¹⁰⁷. Căci a se purta vrea să însemne tăria suflării vântului și a mișcării lui.

4. Aceasta este istorisirea despre pământ după litera mozaică sau după istoria mai concretă, care descrie o mare întunecată și cu

¹⁰⁶ Cf. Is. 9, 1; Lc. 1, 79.

¹⁰⁷ Cf. Fc. 1, 2.

multe valuri, și lumea cu totul noptatică de la începuturi, care era în mod limpede și neîndoielnic o preînchipuire și un chip al stării de mai înainte, mai degrabă a căderii, a înșelării, și a iernii, și a necunoașterii pământului rațional al Bisericii. Căci acest pământ era nevăzut, dar nu numai fiindcă nu era văzut, ci fiindcă nici nu vedea, adică era fără ochi și devenit orb imediat după naștere¹⁰⁸, pe care îl orbea stăpânitorul întunericului veacului acestuia care șade deasupra adâncului celui înțelegător¹⁰⁹. Și apele păcatelor îl scufundau și îl înecau și *duhurile* cele înțelegătoare ale *răutății*¹¹⁰ suflau prin gura șarpelui și îi provocau o furtună cumplită¹¹¹ și ridicau asupra lui zeci de mii de valuri ale ispitelor.

5. Pentru aceea, nu numește acest pământ numai nevăzut, ci ca pe unul care nu vede deloc, adică fără ochi. Căci *Îmi voi întoarce ochii Mei de la voi*¹¹², zice Dumnezeu, și prin Osea; chiar dacă o spune către iudei, totuși se înțelege pentru tot neamul omenesc: „Îmi întorc ochii aiurea de la voi, fiindcă am urât faptele voastre”¹¹³. Dar îl numește pe acesta și *netocmit*. Fiindcă râuri rele îl brăzdau și vânturile fărădelegilor suflau asupra lui a căzut și pentru aceea era netocmit și căderea lui era mare, fiindcă încă nu era zidit ca femeie și mireasă a lui Hristos pe piatra tare a credinței lui Petru¹¹⁴.

VIII

1. Dar pentru că pământul cel pământesc, care este firea oamenilor, zăcea în atâtea lucruri cumplite, când a venit plinirea timpului¹¹⁵, ca să se ridice din adâncul iadului plăcerilor și să fie eliberat din apele care îl înecau¹¹⁶ și să se liniștească valurile cele împotriva lui, ca să tacă vânturile rele¹¹⁷ și să se retragă întunericul necunoaștinței și să strălucească lumina cunoașterii lui Dumnezeu, a strigat

¹⁰⁸ Cf. In 9, 1.

¹⁰⁹ Cf. In 12, 31; I Cor. 2, 6, 8; Ef. 6, 12.

¹¹⁰ Ef. 6, 12.

¹¹¹ Cf. Fc. 3, 1-7.

¹¹² Is. 1, 15.

¹¹³ Cf. Os. 9, 15; Am. 5, 21.

¹¹⁴ Cf. Mt. 7, 24-27; 16, 18; Apoc. 21, 9.

¹¹⁵ Cf. Gal. 4, 4.

¹¹⁶ Cf. Fc. 1, 9.

¹¹⁷ Cf. Mt. 8, 26; Mc. 4, 39; Lc. 8, 24.

și a zis Dumnezeu: *Să fie lumină*¹¹⁸, adică Hristos, *lumina cea adevărată care luminează pe tot omul ce vine în lume*¹¹⁹. *Să fie*, adică să vină sub naștere, adică să fie plăsmuit și întrupat. Ca să-ți arate ție că Întruparea Cuvântului este mai necesară decât toate și că toate s-au făcut pentru ea, fără de care toate sunt deșarte și alterate de păcat și sfârșind în nimic, Moise, la începutul Scripturii, îndată și chiar la începutul a toate ți-a predat ție acea Întrupare, zicând: *La început a făcut Dumnezeu cerul și pământul*¹²⁰, adică la începutul timpului. Adică a binevoit, ca Dumnezeu, a face cerul și pământul pentru Iisus omul¹²¹.

2. Când a binevoit această facere? Când a început să aducă la existență cele sensibile, nu cele inteligibile. Căci știa că cele sensibile, iar nu cele inteligibile aveau să pătimească și să se strice rău din pricina păcatului lui Adam care avea să fie. Și în iubirea Lui de oameni, a asumat mai dinainte atacul Patimii mai înainte de patimă și pregătind leacul pentru răutate. Pentru aceea și este numit de dumnezeiescul Luca vițelul cel îngrășat¹²², *vițel*, ca Unul care S-a făcut trup sau ca Unul care avea să poarte jugul crucii, iar *îngrășat*, ca Unul care foarte demult, chiar de la început, a fost hotărât mai dinainte să îmbrace cele ale noastre. Când, așadar, a întemeiat cerul și pământul și toate cele din ele, atunci a împletit cu acestea și taina întrupării. Dar amărăciunea lui Adam nu a lovit în îngeri.

3. Pentru aceasta, și Matei, binevestind nașterea Lui cea după trup zice: *Cartea nașterii lui Iisus Hristos, fiul lui David, fiul lui Avraam*¹²³, fiindcă Hristos spune: *Eu lumină am venit în lume*¹²⁴ și *Eu sunt lumina lumii*¹²⁵ și *Eu sunt lumina, și Viața, și Învierea*¹²⁶, lumina care cu adevărat a răsărit spre descoperirea neamurilor mai înainte întunecate¹²⁷, între care poporul cel ce ședea în întuneric a văzut lumină mare, a cunoștinței¹²⁸, când *ne-a cercetat pe noi Răsăritul cel*

¹¹⁸ Fc. 1, 3.

¹¹⁹ In 1, 9; cf. I In 2, 8.

¹²⁰ Fc. 1, 1.

¹²¹ Cf. Rom. 5, 15; I Tim. 2, 5.

¹²² Cf. Lc. 15, 23, 27, 30.

¹²³ Mt. 1, 1.

¹²⁴ In 12, 46.

¹²⁵ In 8, 12.

¹²⁶ In 8, 12; 11, 25; cf. 14, 6.

¹²⁷ Cf. Lc. 2, 32.

¹²⁸ Cf. Is. 9, 1; Mt. 4, 16.

de sus ca să lumineze celor ce ședea în întuneric și în umbra morții¹²⁹. Căci faptul că pământul era la început jos, cufundat în cele mai de jos, a preînchipuit firea noastră ce ședea în întuneric și în umbra morții, a cărei luminare prin Hristos în vremurile cele mai de pe urmă preînchipuind-o, Dumnezeu a zis: *Să fie lumină!*¹³⁰ Și a fost lumină, înainte mergătoare [πρόδρομον] și preînchipuitoare [προτυπωτικόν] a Luminii celei adevărate, Iisus.

4. Cercetează acestea cu exactitate și cu atenție, cum, când Moise a spus mai sus *La început a făcut Dumnezeu cerul și pământul*¹³¹, nu a mai spus și aici: „Și a făcut Dumnezeu lumina”, ci a zis acel: *Și a zis Dumnezeu: Să fie lumină!*, ca tu să afli diferența dintre creație și naștere și ca să acoperi glasurile ereticilor care spun că fără de voie [ἀθέλητον] și fără de sfătuire [ἀβούλητον] a suferit Cuvântul întruparea și din constrângerea [τὸ ἀπαραίτητον] poruncii părintești, ca Unul care Îl iubea pe Tatăl¹³², dar fără de voie, cel puțin într-o oarecare măsură, și că a îmbrăcat frământătura omenească, fiindcă nu voia să Se opună Tatălui. Pentru aceea și pentru o asemenea rea dogmă, nu a spus aici „Și a făcut Dumnezeu lumina”, ci *Să fie lumină!* căci ceea ce este făcut este, poate, necorespunzător [ἀκαταλλήλως] cu starea la care se schimbă, dacă nu este în acord cu făcătorul. Dar nașterea nu este astfel, căci cele ce se nasc se bucură împreună de naștere, și consimt, și tresaltă, și caută desăvârșirea, cum vedem în cazul pântecelor mamelor că cele ce se nasc sar afară și se grăbesc să iasă afară, și în cazul pomilor [vedem] cum cresc mlădițele, frunzele, florile, și roadele în chipul cel mai plăcut. Căci a zis *Și a fost lumină*, iar nu „Și a făcut lumina”, pentru ca prin *a fost* să afli că a fost aceeași voință și aceeași bucurasă învoire [περιχαρῆ συνευδόκησιν] a Cuvântului cu Tatăl cu privire la Întrupare, iar nu că a pățimit [ύποστῆναι] Cuvântul o întrupare silită [βεβιασμένην] sau constrânsă de vreo necesitate [κατηναγκασμένην], sens care ar fi fost introdus prin cuvântul „a face”. Iar Tatăl, văzând astfel pe Cuvântul purtător de trup [σαρκοφόρον], S-a bucurat. Pentru aceea a și spus: *Și a văzut că lumina este bună*¹³³.

¹²⁹ Lc. 1, 78-79.

¹³⁰ Fc. 1, 3.

¹³¹ Fc. 1, 1.

¹³² In 14, 31.

¹³³ Fc. 1, 4.

IX

1. Dacă toate câte a făcut Dumnezeu sunt bune foarte¹³⁴, cum de nu spune Scriptura că întunericul acela care era mai înainte de lumină este bun, nici că apele acelea erau bune, nici că adâncul cel întunecat era bun? Așadar, spunând autorul *Și a văzut Dumnezeu că lumina este bună* arată că acelea care au venit mai înainte de Lumină cea adevărată *care luminează pe tot omul ce vine în lume*¹³⁵, acelea deci care întunecau, scufundau și înecau pământul nu erau bune¹³⁶, ca unele care îl aveau pe acesta zăcând jos în ele neluminat [ἄφωτιστον], și nevăzut [ἀόρατον], și netocmit [ἀκατασκεύαστον], și neroditor [ἄκαρπον]¹³⁷. Dar acestea, zic, sunt duhurile cele potrivnice care stăpâneau pământul mai înaintea luminii lui Hristos¹³⁸. Dar *pământ* aici înțelege-l pe om. Pentru aceea și auzim această Lumină bună că zice: *Toți care au venit mai înainte de Mine sunt furi și tâlhari*¹³⁹.

2. „Ce spui, Stăpâne? Toți care au venit mai înainte de Tine sunt furi și tâlhari? Oare furi și tâlhari sunt Abel, pe care l-ai mărturisit drept, și Set, și Enoh, și Noe? Oare tâlhari sunt Avraam, și Isaac, și Iacov, și Moise, și Aaron. Oare fur este David cel care este om *după inima lui Dumnezeu*?¹⁴⁰ Oare, fur este Ilie, cel înălțat la cer cu atâta slavă?¹⁴¹ Oare, tâlhari sunt Isaia și Daniil și toți prorocii care au văzut mai dinainte venirea Ta și mai dinainte au vestit-o? Căci toți aceștia au venit mai înainte de Tine prin trup, pe care adeseori i-ai mărturisit în cuvintele Tale¹⁴². Oare, fur și tâlhar este Ioan Înainte-mergătorul care a venit și a zis: *Vine Cel ce este mai înainte de mine*¹⁴³? Și dacă el este fur, cum de mărturisești despre el zicând: *Nu s-a ridicat între toți cei născuți din femeie unul mai mare decât Ioan Botezătorul*”.¹⁴⁴

¹³⁴ Cf. Fc. 1, 31.

¹³⁵ Cf. In 1, 9.

¹³⁶ Cf. Lc. 8, 14.

¹³⁷ Cf. Mt. 13, 22; Mc. 4, 19.

¹³⁸ Cf. In 8, 12; 12, 46.

¹³⁹ In 10, 8.

¹⁴⁰ I Rg. 13, 14.

¹⁴¹ Cf. III Rg. 2, 11.

¹⁴² Cf. Mt. 13, 17; 23, 29; Lc. 1, 17.

¹⁴³ In 1, 30.

¹⁴⁴ Mt. 11, 11.

3. „Oprește-te”, zice Cel ce a zis acestea. „Cuvântul nu este despre oamenii născuți în trup mai înainte de Mine, ci fiindcă Eu am venit din cer, trimis de Tatăl Meu¹⁴⁵, toți cei care au venit din același cer, dar nu cu același scop, mai înainte de Mine, sunt furi și tâlhari, adică puterile cele potrivnice. Și adaugă, zicând: *Dar nu i-au ascultat pe ei oile*¹⁴⁶.”

4. „Despre ce oi vorbești, Stăpâne, care nu au ascultat glasul și învățătura furilor răi? Căci dacă te referi la cele ale iudeilor, au ascultat și au jertfit pe fiii lor și pe fetele lor demonilor¹⁴⁷, iar dacă vorbești despre neamuri, toți ne-am supus și am slujit diavolului mai înainte de venirea Ta, tâlharului celui de la început și îngerilor lui celor răi, furi ai sufletelor noastre¹⁴⁸.”

5. „Dar nu despre oameni vorbesc”, zice, „ci despre cele nouăzeci și nouă de oi, care sunt puterile cele îngerești de sus din ceruri. Căci acele oi nu au ascultat de glasul furilor și tâlharilor¹⁴⁹.”

6. Ce înseamnă că „nu au ascultat”, decât că prin acest cuvânt arată necăderea sfinților îngeri și neînfrâurirea lor, sau iarăși ne sugerează învățându-ne pe noi că în vremea apostaziei lor, când aveau să cadă de la Dumnezeu, demonii au sfătuit și au îndemnat toate puterile îngerești să aposteze împreună cu ei de la Dumnezeu. *Dar nu i-au ascultat pe ei oile*¹⁵⁰, decât numai o singură oaie pământească a omului, pierdută și rătăcită de ei, pe care și ucigând-o, au pus-o pe ea moartă în întuneric în iad și în umbra morții¹⁵¹.

7. Și pentru aceea spune istorisirea: Iar pământul era nevăzut și netocmit și întuneric rău era deasupra adâncului mai înainte de nașterea luminii celei bune, adică necunoștința și rătăcirea și abia pe urmă recunoașterea luminii. Căci și la Ieșirea cea din Egipt a lui Israel, este așezat mai înainte întunericul acela de trei zile, și abia pe urmă a venit ziua¹⁵². Și iarăși jertfa nocturnă a Paștelui și abia după aceea eliberarea din robie care a luminat pe Israel mai mult decât ziua de atunci care a venit¹⁵³. Și iarăși, la marea Roșie, mai

¹⁴⁵ Cf. In 3, 13; 6, 38, 41-42, 51, 57.

¹⁴⁶ In 10, 8.

¹⁴⁷ Ps. 105, 37.

¹⁴⁸ Cf. Lc. 4, 5-6; In 12, 31; 14, 30; 16, 11.

¹⁴⁹ Cf. Mt. 18, 12-13; Lc. 15, 3-7.

¹⁵⁰ In 10, 8.

¹⁵¹ Cf. Lc. 12, 5.

¹⁵² Cf. Ieș. 10, 21-29.

¹⁵³ Cf. Ieș. 12, 1-32.

întâi vorbește despre întunericul celei de-a patra straje a nopții și abia pe urmă de zorii de dimineață și de izbăvirea poporului din adânc¹⁵⁴. În același chip și pe Muntele Sinai, poruncește mai întâi negura și întunericul și furtuna și abia după aceea poruncile purtătoare de lumină ale lui Dumnezeu¹⁵⁵; așa și aici a pus mai înainte întunericul deasupra adâncului, și abia după aceea lumina născută de la Dumnezeu.

8. Iar dacă te uimești de cele spuse, cum e firesc, spune tu atunci, dacă Dumnezeu este lumină¹⁵⁶, pentru ce întâia Lui lucrare, mă refer la lume, a făcut-o îndată întunecată și înnegurată? Căci orice lucrare meșteșugită se lucrează la lumină. Pentru ce, dar, a pus întunericul mai înainte de lumină și apoi punându-l mai înainte nu spune și de unde exista acel întuneric. În mod evident, ca unul care era sfătuitorul păcatului. Dar păcatul este necreat și fără ipostas [ἀνυπόστατος]. Căci așa cum apele din propria lor existență au ceața, tot astfel și omul prin voia lui liberă și nesilită de voie face păcatul și îl naște¹⁵⁷.

9. Dar tu, mai înainte de a ajunge la cuvântul despre zi și noapte, observă cu atenție că chiar dacă întunericul era necreat, apoi s-a născut lumina și apoi iar a fost întuneric și aceasta Moise numește ziua¹⁵⁸, dar ziua nu este măsurată astfel de toți. Căci babilonienii consideră ziua de la răsăritul soarelui până la apus, fără să facă nici o mențiune de noapte, ca una care nu este într-un ipostas, ci care există prin accident. Egiptenii numără ziua următoare de cu seară până iarăși vine seara pentru faptul că cosmografii lor presupun întunericul înaintea ordonării universului și pentru că numesc noaptea maica tuturor. (Pe care întuneric, fie sensibil, fie nu astfel, trebuie să-l înțelegem și pe acela pentru noi.) Pentru aceea, mitologii spun că Artemis s-a născut din Leto, apoi Apollo, adică din noapte (căci aceasta ar fi Leto, fiindcă uitarea și somnul vin în timpul nopții), și mai întâi s-a născut luna ca una care taie prin aer [ἀεροτέμνν], după care s-a născut și Apollo, adică cel cunoscut de toți drept soare. Această ordine era necesară, ca nu cumva universul să fie ars până la cenușă. Umbrii, un popor italic, spun că ziua

¹⁵⁴ Cf. Ieș. 14, 19-30.

¹⁵⁵ Cf. Deut. 4, 11-14.

¹⁵⁶ Cf. I In 1, 5.

¹⁵⁷ Cf. Iac. 1, 13-15.

¹⁵⁸ Cf. Fc. 1, 2-5.

este de la amiază până la amiază, pentru că ziua nu păstrează același curs în toate regiunile. De pildă, în jurul mărilor nordice și Thouli noaptea este foarte scurtă, când soarele ajunge la apus acolo, raza lui se micșorează puțin și îndată iarăși se arată la răsărit. Iar atenienii și romanii fixează ziua de la răsărit până la apus, cum spun Cato și Labeon¹⁵⁹.

X

1. Dar să nu treci cu vederea nici aceasta: la începutul facerii lumii, vreau să spun, când a făcut Dumnezeu țâria cerului, mai bine zis, cerul și pământul, lăsând deoparte să pună în rânduială cerul, fiind și acesta neorânduie și netocmit, îndată, mai înaintea aceluia, aduce cuvântul la pământ prin autor, zicând: *Iar pământul era nevăzut și netocmit*¹⁶⁰. Pentru aceea, când un exeget a spus cu privire la aceasta că, de vreme ce Israel în Egipt se închina făpturilor de pe pământ ca unor dumnezei, Dumnezeu, voind să-l îndepărteze de o asemenea idolatrie, îl învață pe el că cele de pe pământ sunt făpturi, un alt exeget a adăugat, zicând: Dar Israel se închina nu mai puțin oștirii cerului, și soarelui, și astrelor, cum spun prorocii¹⁶¹. Prin urmare, trebuia ca și cerul să fie pus în ordine, ca nu cumva Israel să se închine și acestuia. Căci încă nu căzuse cel odinioară purtător de lumină¹⁶², răsărind dimineața¹⁶³. Dar pământul acela, mă refer la omul care a auzit: *Pământ ești și în pământ vei merge*¹⁶⁴ a alunecat și s-a scufundat în adâncul Tartarului, odrăslind spinii și pământul păcatelor¹⁶⁵. Pentru aceasta autorul aduce vorba despre acest pământ¹⁶⁶.

2. Și, de aceea, mai întâi și mai înainte de cer este pus în rânduială pământul de Dumnezeu, fiindcă mai înaintea îngerilor¹⁶⁷, pământul

¹⁵⁹ Cf. Ioannis Laurentii Lydi, *De mensibus*, ed. R. Wunsch, Leipzig, 1898, pp. 18-20.

¹⁶⁰ Fc. 1, 2.

¹⁶¹ Cf. II Par. 33, 3; Ier. 7, 18; 8, 2; 19, 13; Sof. 1, 5.

¹⁶² Adică Lucifer.

¹⁶³ Cf. Is. 14, 12.

¹⁶⁴ Fc. 3, 19.

¹⁶⁵ Cf. Fc. 3, 18.

¹⁶⁶ Cf. Fc. 1, 2.

¹⁶⁷ Cf. Fc. 1, 11-12.

și noi, oamenii pământești, L-am văzut pe Dumnezeu cu trup și pentru aceasta, împodobindu-le pe cele de jos mai înaintea celor de sus, le-a strălucit și le-a luminat. Mai înaintea heruvimilor și serafimilor, magii și vameșii și tâlharii și desfrânații și păcătoșii L-au văzut pe Dumnezeu față către față și pe Acesta L-au batjocorit și L-au respins și apoi astfel L-au trimis să fie văzut de puterile cele de sus. Dar îngerii nu L-au văzut pe El vreodată în firea și substanța Lui, fiindcă numai Tatăl Îl cunoaște și numai El cunoaște pe Tatăl¹⁶⁸. Că pe Acesta, mai înainte de îngeri, L-au văzut oamenii cu trup, mărturisește David, zicând: *Cerul cerului este al Domnului, iar pământul l-a dat fiilor oamenilor*¹⁶⁹, prin aceasta David prezentând clar și limpede cum cerul este prin fire mai presus de toate și Cuvântul, Fiul ceresc al Tatălui celui din cer și ceresc nu este altuia cunoscut prin fire decât numai Domnului tuturor, adică Însuși Stăpânului Dumnezeu și Tatălui prin har al celor pământești. Iar *pământul l-a dat fiilor oamenilor*, nouă, fiilor prin fire ai părinților celor de jos, ne-a dat pământul¹⁷⁰, adică ne-a pus înainte nașterea cea pământească a Cuvântului, ca să cunoaștem ceva din această taină, totuși nu toată taina¹⁷¹.

3. Dar despre nașterea cea de sus nici îngerii înșiși nu știu. Și este vădit lucru că își acoperă fețele cu două aripi, iar picioarele, cu două¹⁷². Și această necunoaștere o arată limpede simbolic și figurat prin faptul că își acoperă fața și capul. Căci ei semnifică astfel simbolic puterea lor de înțelegere, cum că „nici noi, îngerii, deși suntem minți, nu știm ceva limpede despre cele două nașteri, și arătăm aceasta prin cele două aripi cu care ne acoperim fețele și nici vouă, oamenilor, nu putem să vă spunem ceva despre acestea. Dar picioarele ar fi trecerea înțeleșurilor transmise nouă, de la noi către voi, oamenii, care stați pe ultimul loc și sunteți rânduiți împreună cu noi. Dar zburăm numai cu două aripi¹⁷³, prin zbor arătând dorirea și tinderea și sânguința permanentă și căutarea de a afla ceva despre aceste două nașteri. Prin aceste căutări, ca prin niște aripi, ne purtăm pururea și nu aflăm niciodată odihnă din

¹⁶⁸ Cf. Mt. 11, 27; Lc. 10, 22.

¹⁶⁹ Ps. 113, 24.

¹⁷⁰ Cf. In 1, 12-13.

¹⁷¹ Cf. In 1, 14.

¹⁷² Cf. Is. 6, 2.

¹⁷³ Cf. Is. 6, 2.

acest zbor. Căci dezlegarea căutării ar însemna odihnă, care ar fi ca un cuib pentru zborul rătăcitor al minții în căutarea ei. Cunoștința avem despre cele două nașteri ale Cuvântului, dar înțelegerea acestora nu o avem nicidecum și de aceea zburăm pururea. Deși cunoaștem venirea la existență a tuturor ființelor, a celor din văzduhuri, dar și a celor de pe pământ. Vulturul, și leul, și boul au închipuită în noi cunoașterea lor. Dar nu numai atât, ci cunoaștem și pe cea mai de cinste dintre toate ființele, pe om, pentru aceea, chipul feței lui îl purtăm în noi înșine¹⁷⁴. Dar a-L cunoaște pe Dumnezeu și a vorbi despre El nu poate nicidecum nici o fire existentă, nici chiar a noastră. Pentru aceea, Dumnezeu și Tatăl a ascuns de noi nașterea de jos cea prin trup (căci această taină a fost din veac ascunsă de toți¹⁷⁵), dar vouă, celor dintâi, fiilor oamenilor, v-a dat să cunoașteți aceasta și prin Biserica voastră am aflat și noi după aceea¹⁷⁶.

4. Dar dacă te înfricoșezi, o, ascultătorule, la cele spuse, te slobozește pe tine din această frică Pavel, când vorbește despre Înălțarea lui Hristos de pe pământ. *Acum*, zice, S-a înălțat ca să Se arate începătorilor și puterilor, prin Biserică¹⁷⁷. Pentru aceea, și înălțându-Se, a uimit puterile cele de sus din cer și se nedumereau acelea întrebând pe cele ce urcau împreună cu Stăpânul de pe pământ și ziceau: „Cine este Acesta Împăratul slavei?¹⁷⁸ Vai, vai străinelor minuni și harisme pe care le-a dăruit Dumnezeu firii omenești, sălășluindu-Se în ea!” Oamenii L-au arătat pe Dumnezeu îngerilor, pe Care mai înainte nu Îl văzuseră. Necuprinse minuni! Îl lăudau pe propriul lor Dumnezeu, dar nu îl vedeau pe Cel pe care Îl lăudau. Tronurile Îl purtau pe El în înalt și nu vedeau pe Cine purtau¹⁷⁹, serafimii cei cu câte șase aripi și heruvimii cei cu ochi mulți se închinau și slavosloveau fără de tăcere¹⁸⁰ și nu înțelegeau pe Cine lăudau. Pentru aceea, plecând genunchii, doreau, însetau, se rugau, implorau să-L vadă pe Cel nevăzut, să-L scruteze pe Cel nescrutat, fie și numai

¹⁷⁴ Cf. Iez. 1, 10.

¹⁷⁵ Cf. Ef. 3, 9; Col. 1, 26.

¹⁷⁶ Cf. Ef. 3, 10.

¹⁷⁷ Ef. 3, 10.

¹⁷⁸ Ps. 23, 8, 10

¹⁷⁹ Cf. Iez. 1, 25-26; 10, 1.

¹⁸⁰ Cf. Is. 6, 2-3; Iez. 10, 12; Apoc. 4, 6, 8.

în oglindă și ghicitură să Îl vadă¹⁸¹, și să-L privească, și să-L contemple pe Cel lăudat și închinat de ei și nu puteau din pricina neapropierii [τὸ ἀπροσπέλαστον] și necuprinderii [τὸ ἀκατάληπτον] firii dumnezeiești.

5. Iar dacă nu crezi cuvântului meu, o, omule, ascultă-l pe Sfântul Petru zicând că i s-au dat omului bunătăți¹⁸² *la care și îngerii doresc să privească*¹⁸³, dar nu puteau, fiindcă pământul cel omenesc era atunci nevăzut, cufundat jos în adâncul întunericii păcatului, fiind netocmit¹⁸⁴. Pentru aceea, și cerul era posomorât și tăria cerului era neîmpodobită și în ziua cea dintâi și în cea de-a doua, până ce s-a ridicat pământul și s-a înălțat din iad a treia zi, pământul cel de trei zile, înălțându-se, și, ca înviat din morți, a văzut lumina și s-a împărtășit de Duhul, slobozit fiind din apele cele rele și din întuneric, și a odrăslit rod, el care mai înainte era fără rod¹⁸⁵. Și atunci, așadar, după pământ a fost împodobit și cerul și a fost luminat și a fost împodobit cu soarele, și cu luna, și cu stelele, cu Hristos, cu Biserica și cu sfinții, fiindcă mințile cele cerești l-au primit pe Hristos, când Se înălța cu trupul, s-au bucurat împreună cu Biserica¹⁸⁶ și au strălucit împreună cu sfinții. Pentru aceea, puterile cele de sus, cu fierbințeală și cu mărire stau înainte, și iubesc, și poartă de grijă, și mijlocesc pentru neamul omenesc, fiindcă prin noi au fost învrednicite și ele să vadă ceea ce nu puteau să vadă prin ele însele. Și toate acestea le-am spus pentru a arăta pentru care pricină pământul a fost împodobit la creație mai înaintea cerului.

XI

1. Fiindcă Scriptura adeseori numește ape și adâncuri nu numai puterile cele potrivnice, ci înseși adunările neamurilor peste care zăcea întunericul cel rău, este necesar să aducem noi mărturii profetice despre aceasta. Zice, așadar, David: *Adânc pe adânc cheamă*¹⁸⁷

¹⁸¹ Cf. I Cor. 13, 12.

¹⁸² Cf. Ef. 4, 8.

¹⁸³ I Pt. 1, 12

¹⁸⁴ Cf. Fc. 1, 2.

¹⁸⁵ Cf. Fc. 1, 9-12.

¹⁸⁶ Cf. Is. 44, 23; 49, 13; Apoc. 12, 12; 18, 20.

¹⁸⁷ Ps. 41, 8.

și într-adevăr, adâncul, adică mulțimea neamurilor mai înainte întunecate¹⁸⁸ îl îndeamnă acum pe iudeu la cunoștința de Dumnezeu. Căci unii au înțeles cele două numiri ale celor două ape ca două popoare, un adânc fiind poporul cel din neamuri, peste care era întunericul, iar apa fiind poporul cel din iudei peste care Se purta Duhul Sfintei Scripturi, dar nu Se odihnea¹⁸⁹. Despre aceste două ape se spune că *Va veni apa cea vie din Ierusalim, jumătate din ea se va vărsa în marea cea dintâi, și cealaltă jumătate în marea cea de pe urmă*¹⁹⁰, după cum strigă și Avacum prorocul: *Cu caii Tăi cutreieri marea, tulburând ape multe*¹⁹¹, numind cai pe sfinții îngeri și pe apostoli. Pentru aceea, la trecerea cailor acestora s-au tulburat adâncurile, *puhoiul plin de răsunet al apelor*¹⁹² și acel: *Lăudați pe Domnul de pe pământ, balaurii și toate adâncurile*¹⁹³ este cântat despre neamuri, *balauri* numind pe căpeteniile lor cele sălbatice.

2. Prin urmare, de vreme ce sunt atâtea mărturii, nu te mira dacă spune despre adunările neamurilor celor mai înainte întunecate și *întuneric era deasupra adâncului*¹⁹⁴ mai înainte de lumină, întunericul necredinței în Dumnezeu, întunericul silniciei, întunericul superstiției, întunericul idolatriei și al oricărui alt păcat, mai înainte de lumina cea adevărată, de venirea lui Hristos¹⁹⁵. Pentru aceea și numai pentru aceea, Scriptura pune înainte întunericul mai înaintea luminii, fiindcă mai înainte eram în înșelare și apoi am trecut la lumină. Pentru aceea și mai întâi a fost legea întunecată¹⁹⁶ și apoi Evanghelia. De aceea, mai întâi a fost seară și apoi ziuă¹⁹⁷. De aici s-a legiuuit ca duminica să înceapă de seara, fiindcă din întunecata moarte am venit la lumina învierii¹⁹⁸. Dacă lucrurile nu stau astfel, ar fi fost foarte necuvenit și impropriu lui Dumnezeu ca mai înainte de lumină să numească întunericul și îndată de la început să creeze făptura întunecată.

¹⁸⁸ Cf. Is. 8, 23 – 9, 1; Mt. 4, 15-16.

¹⁸⁹ Cf. Fc. 1, 2.

¹⁹⁰ Zah. 14, 8.

¹⁹¹ Avac. 3, 15.

¹⁹² Ps. 76, 17.

¹⁹³ Ps. 148, 7.

¹⁹⁴ Fc. 1, 2.

¹⁹⁵ Cf. In 1, 9; I In 2, 8.

¹⁹⁶ În sensul de umbră.

¹⁹⁷ Cf. Fc. 1, 5.

¹⁹⁸ Cf. In 5, 24; I In 3, 14.

3. Pentru aceea, neputând maniheul să înțeleagă astfel lucrurile, numește întunericul și lumina doi dumnezei, și pune întunericul cel potrivit mai înainte de Hristos-Lumina. Dar noi, ocupându-ne cu contemplările anagogice de care am vorbit, nu desființăm litera. Departe de noi gândul! Ci mai mult cunoaștem că un întuneric sensibil era deasupra unui adânc sensibil și Duhul lui Dumnezeu Se purta deasupra apei sensibile, fie o suflare a aerului, pe care obiceiul oamenilor îl numește vânt, fie Duhul cel Sfânt făcând mai dinainte cunoscut și preînchipuind harul sfântului Botez, căci la Botez este nevoie de ambele: și de suflarea aerului, ca să se sufle în semnul crucii peste apa Botezului, și de Duhul Sfânt, ca să se sfințească. Dar, poate, de aceea iarăși aici a pus apa și Duhul după întuneric, adică după păcat – luminarea Botezului. Dumnezeu a dat Duhul deasupra apei ca deasupra colimvitrei și tot astfel după acestea poruncește, zicând: *Să fie lumina iluminărilor, și a fost lumina*¹⁹⁹ iluminărilor.

4. Pentru aceea, și taina Sfintei Treimi o aflăm aici la început, la acest Botez, fiindcă spune: *Și a zis Dumnezeu*, negreșit este vorba de Tatăl, și acel *Să fie lumină!*, adică Hristos să Se arate pe pământ, și Duhul lui Dumnezeu cel Sfânt Se purta deasupra apei. Odată cu această taină, învățăm și viața cea bineplăcută lui Dumnezeu, căci după ce a fost dat Botezul și credința în el, zice ca o pecete: *Să fie lumină*, adică viața cea bineplăcută lui Dumnezeu să fie pusă în lucrare. *Așa să strălucească lumina voastră înaintea oamenilor*²⁰⁰, potrivit lui Hristos Care a spus așa și pe Care Dumnezeu, văzându-L, Îl laudă. Căci a văzut, zice, Dumnezeu lumina vieții și a zis că *este bună*²⁰¹. Dar o laudă, fiindcă se bucură de o asemenea lumină. *Căci bucurie se face pentru un păcătos care se pocăiește*²⁰².

5. Pentru aceea, cum creația era luminată deja de credință și de viața cea îmbunătățită și era despărțită prin Botez de întunericul păcatului care exista mai înaintea ei, îndată autorul a adăugat, zicând: *Și a despărțit Dumnezeu lumina de întuneric*²⁰³. Această bună despărțire a luminii de întunericul care era deasupra apei adâncului,

¹⁹⁹ Fc. 1, 3.

²⁰⁰ Mt. 5, 16.

²⁰¹ Cf. Fc. 1, 4.

²⁰² Lc. 15, 7.

²⁰³ Fc. 1, 4.

îl semnifică și cele două păsări trimise din arca lui Noe²⁰⁴. Pentru aceea, se poate vedea și acolo precedând întunericul. Căci mai întâi a zburat corbul peste ape, dar acest întunecat corb, satan, fie s-a înecat și a pierit, fie s-a rătăcit într-un loc îngroșat și întru totul trupesc al păcatului. (Căci Cuvântul nu este înțeleș de toți.) Atunci Duhul lui Dumnezeu, porumbelul, zburând, Se purta deasupra apei, dar încă neaflând odihnă picioarelor lui, ca să Se sălășluiască în om²⁰⁵, sau să locuiască în el²⁰⁶ și să umble prin el²⁰⁷, fiindcă toate vârfurile de munți erau neacoperite²⁰⁸, și acestea arată neacoperirea păcatului neamurilor și nerușinarea lor și umflarea peste poate a răutății care era cu ei și împietrirea inimii lor și învățoșarea în nebunia lor. Pentru aceea și porumbelul, adică Duhul lui Dumnezeu, se purta deasupra apei²⁰⁹.

6. Această apă și Duhul cel Sfânt, Scriptura le așază împreună în diferite locuri ca și cum ar avea o afinitate și o relație între ele. Pentru aceea, și Domnul zice către Nicodim: *Adevărat, adevărat zic ție, de nu se va naște cineva din apă și din Duh, nu va intra în Împărăția cerurilor*²¹⁰. Și iarăși: *Cel ce crede în Mine, precum a zis Scriptura, râuri de apă vie vor curge din pânțele lui. Iar aceasta a zis-o despre Duhul cel Sfânt pe Care aveau să-L primească cei ce cred în El*²¹¹. Și Psalmistul în acord cu aceștia zice despre Dumnezeu: *Va sufla Duhul Lui și vor curge apele*²¹².

7. Iar dacă cele spuse uimesc mintea, spune-mi mie tu. Dumnezeu a despărțit apele în două, pe unele dintre ele înălțându-le mai sus de tărie și umbrindu-le, ca și cum le-ar închide în mijlocul a două ceruri, iar pe cele de jos, lăsându-le să înconjoare pământul. Așadar, după rânduiala lor naturală și după urmarea lucrurilor cât întuneric ar trebui să spunem că se afla șezând deasupra apelor celor de sus? Dar fiindcă nu există întuneric al păcatelor la

²⁰⁴ Cf. Fc. 8, 6-13.

²⁰⁵ Cf. Iez. 37, 27; In 1, 14.

²⁰⁶ Cf. Rom. 8, 11; II Tim. 1, 14.

²⁰⁷ Cf. Lev. 26, 12; II Cor. 6, 16.

²⁰⁸ Cf. Fc. 8, 11.

²⁰⁹ Cf. Fc. 1, 2.

²¹⁰ In 3, 5.

²¹¹ In 7, 38-39.

²¹² Ps. 147, 7.

puterile cele de sus (căci aceasta înțeleg unii când Psalmistul spune *Lăudați-L pe El cerurile cerurilor și apa cea mai presus de ceruri. Să laude numele Domnului că S-a preînălțat*)²¹³ pentru aceea Scriptura spune că apele cele de pe pământ și apele cerești erau întunecate, înfățișând întunericul păcatului stând deasupra noastră, a celor ce ne-am abătut prin păcat.

8. Dar a despărțit Dumnezeu lumina de întuneric, îndepărtând de la noi puterile întunericului²¹⁴, punând între noi ca perete din mijloc piatra cea din capul unghiului, Hristos²¹⁵, despre Care adaugă, zicând că Și a numit lumina zi și întunericul l-a numit noapte²¹⁶, fiindcă lumina este Cel pe care Îl numesc zi, iar întunericul cel potrivit îl numesc noapte. *Și umblați cât aveți lumina*²¹⁷. *Căci vine noaptea, când nimeni nu mai poate să lucreze*²¹⁸. Căci noi nu suntem fii ai nopții, ci ai zilei, adică ai lui Hristos²¹⁹. Căci cei care dorm somnul păcatului, dorm în noaptea întunericului, și iarăși, cei ce se îmbată în această noapte, se îmbată din pricina păcatelor²²⁰, cum învață Sfântul Pavel.

XII

1. *Și a fost seară și a fost dimineață, ziua una*²²¹. Nu a zis ziua întâi, ci a numit pe cele două *ziua una*. *Taina aceasta mare este, seara și dimineața, zic, în Hristos și în Biserică*²²², cea care era oarecând seară întunecată. Dar fiindcă lumina cea adevărată s-a unit cu ea²²³ au devenit cei doi un trup²²⁴, ziua una a Luminii, care luminează pe tot omul ce vine în lumea credinței lui Hristos²²⁵, om pe care l-a

²¹³ Ps. 148, 4-5.

²¹⁴ Cf. Lc. 22, 53; Col. 1, 13.

²¹⁵ Cf. Ps. 117, 22; Is. 28, 16; Ef. 2, 20; I Pt. 2, 6.

²¹⁶ Cf. Fc. 1, 5.

²¹⁷ In 12, 35.

²¹⁸ In 9, 4.

²¹⁹ Cf. I Tes. 5, 5.

²²⁰ Cf. I Tes. 5, 7.

²²¹ Fc. 1, 5.

²²² Ef. 5, 32.

²²³ Cf. In 1, 9; I In 2, 8.

²²⁴ Cf. Fc. 2, 24; Ef. 5, 31.

²²⁵ Cf. In 1, 9.

curățit de vechea întinăciune prin botez, fiindcă despre Botez a învățat când a zis: *Și Duhul lui Dumnezeu Se purta deasupra apelor*²²⁶, prin *Duh și apă* înfățișând același lucru – botezul. Dar l-a învățat și taina nașterii, fiindcă a zis: *Să fie Lumină*²²⁷, prin care cuvânt a cerut această viață sânguincioasă, care strălucește ca lumina înaintea feței Lui²²⁸.

2. Dar ca să nu se întâmple să se lenevească din tăria sudorilor virtuții, ca unul care nu va avea cununile puse deoparte ale atâtor osteneli, crezând, poate, că totul se sfârșește odată cu moartea, învață și această taină a Învierii și zice: „Să nu crezi că nevoințele tale nu vor ajunge la nici un câștig. Nu va fi aceasta²²⁹. Ci îți va fi ție seară, adică te vei opri prin moarte și vei înceta din orice activitate și întinericul nevederii te va cuprinde, dar apoi după aceasta, îți va fi ție dimineață, adică îți va străluci ție ziua Învierii și soarele cel înțeleghător răsărind va risipi noaptea morții și te va chema pe tine la înviere și astfel vei vedea dimineața aceea dumnezeiască pe care Moise a numit-o zi. Și nu a zis ziua întâi cum ar fi trebuit mai degrabă să spună dacă ar fi trebuit să-și încheie cuvântul cu ultima zi. Dar fiindcă autorul istorisește mai dinainte figurat [τυπικῶς]²³⁰ ziua aceea care va veni, ziua aceea care nu se măsoară cu ceasuri și clipe, nici nu este întreruptă de noapte, ci este veșnică și continuă, a numit-o pe aceasta ziua una ca una care durează veșnic și nu cea dintâi, ca să nu trebuiască să descrie pe ultima care urmează după ea. Căci ceea ce este întâi se definește în relație cu ceea ce este ultim. Dar nimic asemănător nu este aici atâta timp cât răsare Hristos²³¹.

3. Dar îi vei afla și pe cei ce sunt în afara harului spunând aproape aceleași lucruri. Căci Pitagoreii au numit cea dintâi zi a lunii nu ziua *cea dintâi*, ci *aceeași*, nu cred că au numit-o astfel închipuindu-și acea viață fără de sfârșit [ἀκατάλυτον]²³², totuși așa au numit-o. Și egiptenii au sculptat pe piramide, după un precept sacru al lor, un șarpe care își mănâncă coada, arătând prin aceasta

²²⁶ Fc. 1, 2.

²²⁷ Fc. 1, 3.

²²⁸ Cf. Ieș. 34, 30; Mt. 17, 2; Mc. 9, 2; Lc. 9, 29; II Pt. 1, 19.

²²⁹ Cf. I Cor. 15, 58.

²³⁰ Adică în chip, ca o prefigurare.

²³¹ Cf. II Pt. 1, 19.

²³² Cf. Evr. 7, 16.

veșnica și neîntrerupta rotire a zeilor. Căci egiptenii urcau șarpele în rândul zeilor. Iar Orfeu numește monada Anea, adică neîmpărțită, fiindcă nu se împarte nici într-o jumătate, nici într-o treime sau în alte fracții. Dar monada diferă de Unul în același fel în care arhetipul diferă de tip, originalul de copie. Căci monada este modelul arhetipal, iar Unul este imitația monadei, așa cum un soare este imitația unei monade, a lui Iisus, zic. Lui fie slava și puterea în veci.

Traducere de Laura Enache,
ediție de Pr. Dragoș Bahrim